

Kumlet – Gunbior-Ingeborg-Amiralskan - Otterdahlskan

Kumlet – Naturbeskrivning

Gunbior – Ingeborg - Särö tidiga historia (Medeltiden)

Amiralskan – historia (1600-1700 tal)

Otterdahlskan – historia (1700-tal)

Nedskrivit på skrivmaskin ca 1950. Bidragsgivare: D. Keiller

Kumlet

Sol - sommar - saltvatten. Namnet Särö har en säregen förmåga att locka fram minnen av korta sommars långa dar. Minnena blir särskilt starka, om man en snökall vinterkväll sitter framför brasan och längtar efter solen.

Om man då blundar, ser man ett bländande blått hav, som rullar in mot Särövikén. Under det att glöden falnar, minns man stormdagar, då man i solnedgången har summit ut i havet. Hur, när man högt lyftes av vågorna, man för några sekunder kunde se solstrålarna brytas genom de vit-skummande, gröna vågkammarna. Eller man tänker på långa, lata juli-dynningar, så man för en stund har vilat ut på ett grund i vattenlinjen. Tången är gul som guld och mjuk att ligga på. Vattnet är varmt och lika blått som himmelens. Då är det roligt att leva. Eller man tänker på augustinätter, då man ofta ensam med en melodi simmar ut i det sammet-svarta havet. Mareldens fosforsken gnistrar kring fingertopparna. Efter en stund vänder man sig på ryggen och flyter. Stjärnorna tindrar högt däruppe. Landkonturen har smält samman med nattmörkret. Man driver långsamt och ljudlöst genom den rogivande stillheten, och man gissar på stjärnornas namn. Men havet är även kristallklart vatten, spolande in över den långgrundade Snäckstrand, viken nedanför Kumlet, så som man ser den viken en vårmorgon, då hela naturen är fylld av glada förhoppningar och ljublande fågelsång.

Det var om Kumlet, som jag närmast skulle berätta, ty det är den givna utgångspunkten för en orientering ö Särö. Det ligger i Västerskog. Promenaden dit är en av vackraste i vårt land.

Solen silar ned genom lövverket. Linnean dorftar i den mjuka mossan. För botanisten är Västerskog ett eldorado, som väcker minnen från barndomen, då man med en grön portör i rem över axeln begav sig ut på jakt efter sällsynta växter. På den tiden grönskade ännu Den Tusenåriga Eken, vilken hör till öns främsta botaniska märkvärdigheter. Det är en vinterek, quercus sessiflora. Tyvärr har den nu förlorat sin livskraft. Det berömda beståndet av idegran bjuder däremot alltjämt samma ägonfägnad. Det är det största i Nordeuropa med över tusen granar. De högsta är sex meter. Tätast växer de i Barrlindskärret, som under forntiden säges ha varit en offerplats. Barrlindskärrets bestånd av murgröna hör även till Särös botaniska rariteter. Särskilt vackert ter sig Barrlindskärret om höstarna, då fröhöljerna, röda som blodroppar, lyser på idegranarnas mörkgröna, platta, barr. Idegranen kallades under forntiden för barr-lind, därav namnet på den gamla offerplatsen.

Vi vandrar vidare. Stigen slingrar sig efter en stund brant uppför berget. När man lämnar den skuggiga grönskan och klättrar upp till bronsåldersröset på bergets topp, blir man bländad av solen.

Vildkaprifol doftar bland Kumlets solvarma stenar. Junivinden susar i de knotiga tallarna. För bortåt tre tusen år sedan lades här en hövding på bål, och då askan svalnat vältrade de sörjande upp dessa stenar till evärdligt minne av honom.

Att de brände honom hade inte med förintelsetankar att göra, tvärt om, genom att bränna honom trodde de att han fick evigt liv. Solen var för dem livets urkälla, en sällsam kraft som gav liv och äring, som kom fröna att gro, boskapen att växa, fåglarna att sjunga och blommorna att slå ut.

De trodde att solen var en rund skiva av eld. De lade märke till solens vandring över himlavalvet. När den i den blå gryningen dök upp i öster bakom bergen, trodde de att den drogs av ett spann molnsvarta hästar. Över himlavalvet rullade den gyllene skivan. Först mot kvällen nådde hästarna fram till horisonten i väster, där hav och himmel smälter samman till blå oändlighet. Under nattens mörka timmar fördes så solskivan i ett skepp tillbaka till utgångspunkten i öster. Man kan alltså jämt studera detta på hällristningar. Där är solskivan ofta återgiven som ett hjul med fyra ekrar, dragen av ett hästspann och placerat i ett skepp.

Att människorna reste kummel över de döda högt uppe på toppen av ett berg, berodde naturligtvis på att de önskade de döda så länge som möjligt under dagens lopp skulle få sig. Döden är kall, men livet är varmt. Det är skönt att i solen.

Under beredskapsåren spolierades tyvärr det var på Särö gempå att en för naturminnesmärken likgilt

chef lät gjuta ett cementfundament för en eldledningsställning på röset. Allt ont brukar dock ha något gott med sig. Tack vare den i två avsatser byggda ställningen har Kumlet blivit en ännu bättre utsiktsplats än det tidigare var.

Havet ligger glittrande och blått. I nordväst, på andra sidan fjärden, ser man Vrångö, Donsö och Styrö, och bakom dem skymtar, långt i fjärran, inloppet till Göteborg. I söder, på andra sidan, Särö-viken, höjer sig Vallöa Sandö, en utlöpare från Onsala-landet, sedan urminnes tid vida berömt för sina sjöfarare.

Från Kumlet ter sig ön som en jätttestor, mjuk, grön kudde. Havsvinden har format denna för skogen karaktäristiska kontur.

På den 30 mil långa sträckan, från Kullen i söder till Grisebådarna i norr, finnes det endast tvänne platser med dylik lummig natur - Hallands Väderö och Särö. Mil efter mil ligger i övrigt kusten bar. Danskarna har länge beskyllts för att ha bränt och härjat skogen, men i sanningens namn måste det sägas att skövlingen huvudsakligen får tillskrivas forna tiders ihärdiga trankökning.

Till förströelserna på Särö hör att varna, stjärnklara höstkvällar gå upp till Kumlet för att spana efter skenet från fyrarna. Längst i nordväst ser man då Vinga fyr och låter man blicken glida längs horisonten, ser man alla de andra vägledarna för sjöfarare: Varö, Tistlarna, Kungen och Nidingarna. Mycket klara kvällar kan man från Kumlet även se återskenet från Skagens fyr i Danmark.

Om man beger sig utför berget, där krygtallarna ligger som slickade mot hållarna och de vindtuktade enarna är så täta, att man kan gå på dem som på en grön madrass, kommer man ned till stranden, där blomstervännen för varje steg får anledning att stanna, men så har ju Victor Rydberg liknat Särö vid en blomsterkvast tappad i ett stenrös. Där i skrevorna växer ur förmultnande tång den blågröna strandkålen. Där finner man strandvallmo, ostronört, marviol och strandråg. Golfströmmens närhet har gett Särö ett nästan sydälskt klimat. Här blommar vildkaprifolen ända till jul.

Särö är en gammal boplats. De första invånarna kom paddlande över viken för omkring tio tusen år sedan, då inlandsisen höjde sig blott några dagmarscher norr om det nuvarande Göteborg.

På ön har man hittat vapen och verktyg av flinta från den tid, då stenåldersmännen ägnade sig åt jakt och fiske, under det att deras kvinnor svedde mark och sådde korn och vete. Vid hyddorna planterade de vildapel och i skogen plockade de smulten, hallon, björnbär, odon och lingon samt om höstarna nötter i hasselnären. Hirs och havre kom i bruk under bronsåldern, men först under järnåldern började man odla råg och ärter.

Omkring 900 e Kr. började det röra på sig i farvattnen utanför Särö. Storbönderna här i trakten samlade sitt husfolk jämte mindre bemedlade yngre fränder, med vilt sinnelag, och seglade västerut på vikingafärd. De seglade bort sedan Våröfret förrättats och återvände hem i rykande höststorm.

Kristen missionsverksamhet satte äntligen stopp .
vikingatågen, men nämnvärt lugnare blev det dock inte i
dessa varvatten. När man står uppe på Kumlet och ser ut
havet, tänker man inte på att de tre nordiska rikena en gång
möttes här. Särös skyddade vik var den gången Danmarks nord-
ligaste örlogshamn. Riksgränsen mot Sverige löpte då längs
landsvägen, som leder fram till den nuvarande stationen Heden
på Säröbanan, endast fem kilometer norr om ön, och från Kumlet
kunde man då se norskt territorialvatten.

År 1254 köpte kung Christopher Särö av änkans Gunbior
och gjorde ön till kronogods. Detta skedde i samband med en
historisk tilldragelse, - ett trekungamöte.

Gumbior

Det var midsommaraften 1254. Hela Nordens lung och frid skulle denna dag avgöras. Gökens göl. Hundlokan blomnade. Solen värnde.

Nordens tre härskare hade stämt möte i Släps socken, där de tre rikenas gränser stötte samman. Det var närmast om gränsdragning man skulle rådgöra. Gränsen mellan Sverige och Danmark hade visserligen redan på 1050-talet blivit utstakad. Kungarna av Sverige och Danmark hade då vardera utsett sex män, som rest sex stenar mellan rikena, men för några år sedan hade kungen av Danmark på egen hand låtit företaga en gränsreglering, vilken svenskarna ej kunde finna rätt och billig vara. Tvärt om ansåg de sig sedan hedenhörs ha rätt till avsevärda områden, vilka grannen i söder ville räkna som danskt land.

Först till mötesplatsen kom kung Christopher av Danmark ridande. Han var skrudad som till fest i kostbar sindal och baldakin, brämad med gräverk och sirad med guld. Efter som han var först på vällen, beslöt han att rida de andra till mötes längs vägen, som leder upp mot Göta älv. Kommen en bit från Släp ville han dock rasta en stund. När han då svingade sig ur sadeln, sprack byxorna där bak.

Kung Christopher blev både förbittrad och förlägen. Inte kunde han möta Norges konung och Sveriges hertig med ett stort hål i byxbaken. Hela Norden skulle skratta åt honom. Han sig sig omkring bland den gapande allmogen, som kommit tillstädes för att beskåda de höga herrarna. Hans blick föll på en gumma, som syntes vara förfaren i sömnad. Till henne ropade kungen:

- Bothi kiarri :

På nutida språk betyder detta: "bota - laga - kärring." Bothikiarri fick platsen heta och upphovet till namnet bevarades av befolkningen ända fram till början av förra seklet, då den lärde prosten Sven Peter Bexell nedtecknade traditionen. Men ingen tänker väl numera därpå, då Sörö-expressen stänkar förbi den lilla stationen Bukärr.

Om tillförligligheten i muntlig tradition har länge diskuterats. Vad är sanning, frågar man sig ofta vid historisk forskning, ty icke sällan finner man, även i urkunderna, att vad som gällt för sanning måste vara medveten lögn eller förvanskning i särskilt syfte. Vad den muntliga sjuhundra år gamla, traditionen om den spruckna byxbaken beträffar, synes det emellertid som om den äger viss tillförliglighet. För det första innehåller den något, som i alla tider fängslat västerlänningens destruktiva sinne - något går sönder. Kungliga byxor hörde inte till vardagligheterna i Släps socken på 1200-talet, varken förr eller senare har där ett trekunganöte ägt rum. Om då kungens av Danmark byxor spricker, måste detta ha gjort det djupaste

intryck på ortsbefolkningen. För det andra finns gumman, odiskutabelt, på platsen, vilket framgår av här återgivna faksimil ur Kong Valdemars jordebok. Det är änkan Gunbior. Av henne köper kung Christopher 8-öres land uti åker, äng och skog. Item Saere quedam insula - jämväl Särö en ö - tilldömes kungen med gode mäns ed. Dessa hette Thorlakaers Walther, Lithaer Hansson, Erik Swensson, Thorsten Eriksson, Orri Dans mäg, Aslog, Helli Foss, Burger Regnilsson, Torgild Dan och Thorstens Dothersson. På så vis framträder för första gången i historien Särö på pränt och blir dansk kronoegendom. Jordmänen på Särö var god och skogen högstammig, men vad som säkerligen i första hand gjorde köpet tilltalande för kung Christopher var den naturliga hamn, som Särö-viken utgör. Det var den nordligaste hamnen i det danska riket och hade därför stort strategiskt värde.

Men kung Christopher får nu viktigare ting att tänka på. I ett moln av damm nalkas de svenska och norska herrarna. Även de kommer ridande med stort och lysande följe.

Birger Jarl rider, trygg och klok, i täten för svenskar-
na. I sitt följe har han den ryske storfursten Andreas
Jarislavson av Ruriks ätt, bror till den ryktbare Alexander
Newski, som kommit att kallas så efter en mindre seger över
svenskarne vid floden Njwa. I Birger Jarls sällskap märktes
vidare junker Carl Ulfsson - Ulf Fosis son - Carl Svensson
och Johan Angel. Birger har makt bakom ordet, ty han kommer
dragande med fem tusen väl rustade män, vilka tills nu legat
lägrade på Gullbergsheden - där nu Mjndalsån utfaller i
Göta Älv. - beredda att med närmännen anfälla Halland.
Hans dotters svärfar, kung Hagen Hagensen av Norge, har
nämligen redan förra året under ett möte vid Göta Älv före-
slagit Birger att de tillsammans skulle tukta Christopher,
vartill de hade goda skäl.

Hagen Hagensen hade i god tid kommit till det halländska
farvattnet med en anseelig flotta, som nu, lurande på strid,
seglade fram och tillbaka över de glittrande fjärdarna, på
det att Christopher skulle inse vad som väntade honom. Hagen
hade gått i land med sina män i Odensala nuvarande Onsala -
men där hade han mötts av en budbärare från Birger Jarl, som
meddelade kungen av Norge att en dansk beskickning, bestående
av tvenne biskopar och femton riddare, hade anlänt till
Gullberget med fredsöförslag.

Hagen den Gamle var en bitter och ondsint man, som gärna ville se blod flyta. Under tyst ogillande lyssnade han till den svenske jarlens förslag. Birger ville undvika krig. Även om de hade stora utsikter till seger och rikt byte, fann han dock strid onödig. Kunde de utan blodsutgjutelse nå målet, så vore väl detta att föredraga, ty blod ropar alltid efter hämnd.

Tack vare Birger Jarls kloka råd och taktfulla uppträdande - han förbjöd bl.a. sitt följe att vare sig till - tala eller omnämna de allierade såsom "norrbaggar" - uppnåddes enighet. Fred slöts. Ett av fredsvillkoren var, att kungen av Norge skulle behålla Halland i pant, tills dess Christopher hade betalt Hagens krigskostnader. Själv nöjde sig Birger Jarl med en blygsam penningssumma i ersättning för vad hans del i företaget hade kostat. Lugnet i Norden syntes åtminstone för en tid framåt vara tryggt. För att i frid och ro närmare utforma bestämmelser för de nordiska rikenas ömsesidiga förhållanden avtalade man att nästa år åter räkas vid Göta älv.

Birger och Hagen infann sig på avtalad tid vid älven, men Christopher uteblev. Han meddelade att han tyvärr blivit förhindrad komma, men i en skrivelse till Birger yrkade han på att denne skulle söka utverka mötets uppskjutande ännu ett år samt bad honom dessutom försöka övertala Hagen att tillsvidare avstå från panträtten till Halland. Hagen knorrade men gick slutligen på Birgers inrådan med på att vänta ännu ett år.

Först år 1256 möttes man åter och förhandlingarna upptogs. Stämningen var dock ej den gynsammaste. Nu ville Hagen inte vänta längre på fredsvillkorens uppfyllande. Nu eller aldrig

skulle Christopher visa att han stod vid sitt ord. Här var det inte längre fråga om förhalning eller undanflykter. Norge krävde sin heliga rätt till Halland. Christopher vred sina händer. Naturligtvis ville han stå vid sitt ord, men kunde inte Hagen vänta ännu en liten tid. Det var väl inte så bråttom? Birger försökte förgäves fröma de båda andra till samförstånd. Allt var dock förgäves. Slutligen enades man om, att man i ingen punkt hade lyckats uppnå enighet, varefter sammanträdet avbröts.

Christopher hoppade upp i sadeln och galopperade söder ut, följd av sina hövitsmän. Han red i god fart genom hela Halland. Hovarna dånade längs kustlandsvägen. Men vid varje bro höll han in sin löddriga häst och befälde att bron skulle rivas, så snart han med sitt följe hade passerat. Han hejdade sig inte förrän han kommit i säkerhet i sitt goda rike söder om sundet, där han hälsades välkommen åter av sin blodfulla gemål "Svarta Greta", även kallad "Margareta språngehäst", ty även hon plägade färdas i galopp.

Christopher hade fruktat att Hagen med en norsk här skulle förfölja honom genom Halland. Men därav blev dock intet av. Norrmännen kom inte till häst eller till fots. De kom i stället från havet. På St. Bartolomei dag, den 24 augusti, då allt folket på Onsala halvön var i färd med att bärja skörden, såg de till sin förfäran vita segel snabbt närma sig utifrån havet. De räknade seglen under tystnad. Det var 300 skepp. Kvinnorna lyfte ont anande upp sina yngsta på armen. De äldre barnen smög sig

oroliga intill mödrarna. Bönderna såg sig villrådiga omkring. Inte kunde man väl avbryta arbetet nu, då det var så gott skördeväder. Såden måste in under tak. Hur skulle de annars kunna leva i vinter.

De vita seglen länsade in i Öckerö sund. Strax därefter svärmade kämpar i land. De skonade ingen. Män, kvinnor och barn föll för dras vassa svärd. Blod stänkte bland de soltorra sädeskörvarna. Ryggåsstugorna sattes i brand. Flammorna sprakade i de torra torvtaken och svarta brandmoln steg högt mot den bli himlen.

Norrmännen trängde raskt in över halvön, ty de mötte ej något motstånd av den flyende lantbefolkningen. Vid kvällen hundo de fram till Aranäs - troligen det nuvarande Kungsbacka - som stormades. Sedan husen plundrats och alla vapenföra män och äldre kvinnor dräpts, drog sig våldsmännen tillbaka till skeppen, medförande rikt byte och sådana unga flickor, som kunde förnöja ensamma sjöfarande, dock sedan de först under mycket glam vräkt den tunga, järnbeslagna stadspöten i den förbiflytande ån.

Hagen den Gamle log, då han hörde jämmerlåten och han såg elden färga natthimlen röd. Nu hade han äntligen utkrävt den hämnd han så länge ruvat på. Härjande for han i hanegället vidare söder ut. Han härjade hela kusten ända ned till Ethraån vid Falkenberg. Med eld och svärd drog han fram i Ölmevalla, Stråvalla, Wärö, Ås, Torpa, Lindberg, Träslöf, Twååker, Morup och Stafsingen socknar. Men då vintern kom seglade Hagen den Gamle med de små skeppen hem till Norge. Hans son, som även bar namnet Hagen Hagensen blev kvar i Kungsbackaviken med större delen av flottan " og folketbranskatte og brandte alt".

Så berättar krönikerskrivarna. Under århundraden glömde ingen i Halland Hagen den Gamles grymma framfart.

Hur det gick för Gunbier - gumman som sydde hop kung Christophers byxbak och sålde Särö till honom - vet ingen numera. Kanske blev hon dräpt, ty hon var ju så gammal, kanske lyckades hon gömma sig i någon av de stenbodar, som befolkningen här i trakten redan under hednatid uppfört för detta ändamål ute på de ensliga holmarna. De finns alltjämt kvar på Stubbholmen, stora Bastholmen, Torkilsholme, Risö och stora och lilla Buskholmen. Där kurade de hop sig i skydd av de runda grästenarna. När kvällen kom och stjärnorna tändes över havet, bredde de mot kölden över sig ett tjockt lager torrt sjögräs. Barnen sov, men de äldre låg länge vakna, sörjande dem som norrmännen hade dräpt. Men nog tänkte de även på skörden, som alltjämt stod obärgad kvar på fälten. Det var ju så gott skördeväder.

Till alla lycka kunde de ej se in i framtiden, ty i så fall skulle de nog ej orkat att, när våldsmännen seglat bort, återvända hem till gårdarna, till arbetet på åker och äng och på fiskebankarna. De anade lyckligtvis ej att Halland i fyra hundra år framåt ständigt skulle hörjas av rovgirriga knektar, som kom tågande, ridande och seglande från alla väderstreck.

Ingeborg

Sin storhets tid upplevde denna del av norra Halland en mansålder senare under hertig Erik. Han närde stolta förhoppningar om att kunna förena de norska och svenska kungarikena, en dröm som dock slocknade i november 1317 efter Nyköpings gästabud.

Erik var gift med kung Håkans av Norge dotter, Ingeborg. I arv efter Erik fick hon bl.a. Hanhals cum tota Hallandia - Hanhals med hela Halland, vari tvivelsutan inberäknades det närbelägna, strategiskt värdefulla Särö.

Det en gång så stolta Hanhals ser numera inte mycket ut för världen. Det återfinnes under namnet Hanhalsholme, fyra km söder om Kungsbacka på fjordens östra strand. Fredliga får bräker nu på lämningarna av vad som en gång var Eriks och Ingeborgs stormakts dröm. Hanhals låg mitt i Eriks för läning. På fem timmar kunde han härifrån trava söderut till Varbergs fästning, lika många timmar tog det att norr ut hinna fram till Kungahälla vid Göta älv.

Hertiginnan Ingeborg var blott tjugo år, då hennes gemäl gick ur tiden. Hon var ung, hon var vacker och hon var mycket rik.

Hon är den mest måleriska bland Särös ägariinner. Av hennes sigill av år 1318 får man en god bild av den unga kungamodern. Den slanka linjen var på modet. Hennes eleganta figur framhålles av en lång, nedtill klockad klädning. Armarna är halvlånga och livet sitter högt, strax nedanför barmen. Hon bär en klädsam, låg krona och en smakfullt draperad slöja, som når ned till marken. I vänstra handen bär hon en fana, broderad med Folkunga-ättens lejon. I sån högra hand har hon en annan med det norska, yxbärande lejonet. Vid hennes fötter ligger hertig Eriks hjälm, prydd med sju fännikor och hennes fars med nio vippor som hjälmprydnad, symboliserande det arv som regentinnan förvaltade åt sin omyndige son.

Liksom hertig Erik trivdes hon mycket väl i norra Halland och trivdes där ännu bättre ju mer hon lärde känna riddar Knut Porse, som var född i trakten. I Hanhals ägde han flera gårdar såsom Hammarö och Inlag och i Lindome ägde han Forsagården. Hans far, danska riksrådet Nicolaus Porse, hade slagit sig ned i Nordhalland med anledning av att han, jämte Marsk Stig och greve Jacob, en höstnatt mördat kung Erik Glipping, då denne efter en jakt lagt sig att sova i en lada.

När de svenska och norska herrarna märkte hertiginnan Ingeborgs varma känslor för Knut Porse greps de av oro. De gav uttryck för sitt ogillande genom att låta svenska trupper belägra Hanhals, som dock Knut framgångsrikt försvarade. Slutligen löstes konflikten genom en uppgörelse i Skara, vari det bl.a. bestämdes att hertiginnan skulle utbyta sina strategiskt värdefulla arvegods i norra Halland mot politiskt mindre farliga områden inne i landet. Vidare skulle Hanhals den första maj 1326 överlämnas till det svenska rådet.

Knut Porse hade dock flera strängar på sin båge. Samma vinter lyckades han övertala kungen av Danmark att upphöja honom till hertig över Halland och samma år skänkte honom Ingeborg sin hand. Bröllopet firades i stillhet, men oron växte till hat och det dröjde inte många år förrän Knut hastigt avled. För andra gången blev Ingeborg änka och glider tyst och stilla ut ur historien.

Hertiginnans son, Magnus VII Eriksson, som den 8 juli 1319, vid tre års ålder, hyllats som konung vid Mora stenar, fick på grund av en mindre hedrande vandel tillnamnet Smek. Han var gift med den vackra Blanka av Namur. I Den Heliga Birgitta fick kungaparet en sällsynt rivande och kritisk överhovmästarinna, som aldrig försommade ett tillfälle att tala för en stramare livsstil vid hovet. När Magnus firade sitt bilägger med drottning Blanka, ägdes Särö av Birgittas brorson, riddar Peder Israelsson Brahe. Han var en god och gärna sedd väl till kungaparet. Kort innan han i deras sällskap seglade norrut till Norge i landsflykt, bytte han bort Särö till riddar Ebbe Bentsson Piik, som i sin sköld förde en silverfärgad pilgrimsmussla i rött fält, en erinran om att stamfadern hade vallfärdat till den heliga graven i Jerusalem.

Ebbe Bentsson var en rik man, Han ägde Rossared och Gåsevadsholm i Kungsbackatrakten och ännu rikare blev han genom sitt giftermål med Märeta Pedersdotter Budde. Han avled år 1382 och lämnade sina gårdar i arv till sonen Bengt, som fick all anledning beklaga sig över att hans moder gifte om sig med den ondsinte kvinnojägaren, riddar Abraham Brodersson Tjurhuvud, som i sin sköld förde ett grått tjurhuvud med förgyllda horn. Styvfadern tvingade Bengt Ebbesson att till honom förpanta såväl Särö som alla andra arvegods. Abraham Brodersson, unionsdrottningen Margaretas gunstling och sin tids rikaste man, blev emellertid till sist ett tjurhuvud kortare"

"för en jungfrus skull" och Bengt Ebbesson återfick sina gårdar. I mer än två och ett halvt sekel gick de så i arv inom släkten Piik.

Släktled efter släktled led befolkningen i dessa trakter av de våldsamma striderna mellan danskar och svenskar. Belysande för förhållandena i landsskapet är att invånarantalet i Halland inte ökade på fem hundra år. Från kung Valdemars folkräkning år 1230 till år 1750 höll sig befolkningen vid omkring 50.000. På den tiden anade förvisso ingen, att Hallandskusten en gång skulle bli hela Sveriges sommarbadkar.

Hallands öde avgjordes genom friderna i Brömsebro 1645 och i Roskilde 1658. Därmed bröts den urgamla vattenvägen till Danmark. Beigavde ynglingar med lust och fallenhet för bokligt vetande seglade ej länge över till Köpenhamn utan vandrade norrut till Uppsala. Göteborg blev stiftstad. Via psalmboken och katekesen fick hallänningarna stifta bekantskap med det svenska språket, men in i våra dagar har de behållit en dansk brytning. Det svenska prästerskapet, med mästare Andreas Prytz i Göteborg som högste ledare, lade ned ett kraftfullt arbete på att höja den försummade befolkningens bildning.

Välförståndet började att spira. Redan några årtionden tidigare hade Karl IX på Hisingen anlagt en stad, som fått namnet Göteborg. Anläggningen understöddes av den Holländska generalstaterna. Anledningen härtill var den av danskarna höjda tullen i Öresund. Många holländare bosatte sig i staden, vars stadsbild tecknades efter holländskt mönster. Med fasader speglade sig i kanalers stilla vatten kom den att likna en tavla av Vermeer van Delft.

Om man då hade stått uppe på Kumlet, hade man sett segelstinna kopverdiefartyg i leden in till Göteborg. Särö- liksom Gåsevadsholm ägdes då av en till Göteborg inflyttad skotsk

sjöofficer, John Maclean, som på grund av sina förtjänster om den nya staden och för välkomna penninglån till drottning Christina, under namnen Makléer, upphöjdes i adligt stånd och vid introduktionen på Riddarhuset fick den prydliga vapenbilden: en vit nejlika i blått fält. Maclean bodde dock ej själv på Ön, som brukades av den driftige häradsdomaren Oluff Hansson Gården, som efter Brömsebro-freden blivit kronohemman, blev år 1651 frälsehemman.

Efter Macleans död försålles Särö till ägaren av Wallda frälsegård, befallningsmannen Marcus Larsson, vars duglighet och hjälpsamhet under många generationer skulle leva i befolkningens minne. Marcus Larssons dotter, Elisabeth, blev gift med inspektören för fyrbåkarna i Halland och Skåne, Michael Wernle, och på så vis kom Särö att i nittio år gå i arv inom denna familj. Den intressantaste kvinnogestalten inom denna familj är Michael Wernles sonhustru, Catharina von Rosenfelt. Hon kallades allmänt "amiralskan".

Amiralskan

Vid adliga begravningar i forna tider brukade framför kistan bäras ett sorgevapen på en lång stång. Stången sågades därefter av och vapnet upphängdes på väggen inne i kyrkan, på det att kommande släktled skulle ha något att titta på under de långa högmässotimmarna, då blicken börjar irra.

Den 13 juni 1741 bars ett dylikt sorgevapen i procession fram mot Wallda kyrka. Vapenbilden föreställde en blek och naken man, som med hopknäppta händer och med fladdrande bindel kring huvudet, står till midjan i en kokande vattenkittel. En i sanning gruvligt sorglig vapenbild, men så hänsyftade den på att familjen Wernles stamfar på detta vis lidit martyrdöden under religionsförföljelserna i Österrike.

Klockorna klämtade. Fram och tillbaka svängde de. Kläpparna dånade tungt mot malmen. Klangen bar ut över dalen. På storklockans axel stod inbrönt i träet årtalet Annu 1511 Freap et P.D.M.I. och på den mindre klockan: Komne äre wi af Jacobs hus, låt oss gi å Herrans ljus. Annu 1662.

Begravningar är alltid sorgliga. Är det en ung människa, som skall vigas till ro, är akten ännu sorgligare. Om dessutom den avlidnes jordiska kvarlevor ej är närvarande utan, som i detta fall, vilar någonstans på Nordsjöns botten är den mänskliga tragiken fullständig.

Den som denna dag skulle vigas till ro var den blott sjuttonårige Carl Wernle, som för några månader sedan under hård vårstorm i Nordsjön drunknat ombord på örlogsfartyget "Marstrand". Han var son till chefen för Göteborgseskadern, viceamiralen Marcus Wernle, som fyra år tidigare hade samlats till sina fäder. Marcus var son till inspektören för fyrbåkarna, Michael Wernle, som var gift med Elisabeth Larsson. Hennes far, Marcus Larsson, ägare av fräsegårdarna Wallda och Särö, var en av Nordhallands märkligaste män. Under den danska fejden 1658 hade han gjort ansenliga försträckningar till härens och garnisonernas behov i Halland, och, när freden var vunnen, hade han med egna medel låtit förlänga Wallda kyrka med 13 alnar.

Allas blickar riktades emellertid mot den omkomne ynglingens moder "Amiralskan" som hon allmänt kallades på Särö och Wallda. Hon har lämnat ett ljust minne efter sig. Hurdan var hon? Det är svårt att säga så långt efteråt. God maka, öm moder, vänlig och hjälpsam mot fattiga och behövande. Det är sådana egenskaper som brukar skapa vad man kallar ett ljust minne. Kanske var hon dessutom, trots en bister tid, kvick och glad som sin bror, amiralen Werner von Rosenfelt, en av Karl XI:s dugligaste sjöofficerare, som vid sidan av mycket annat - hans hydrografiska undersökningar i Östersjön och Kattegatt och de sjökort han utarbetade var berömliga - hann med att sätta dikter på pränt. "Den Vaaksammes oro, eller lustiga leedsamhet" samt "Lärdicht till Stockholm" vittnar om författarens glada livssyn.

Havet dominerade Amiraliskans hela liv. Catharina von Rosenfelt hade nämligen vuxit upp på Ösel och Woollmar där hennes far varit slottshauptman. Kanske är detta en av förklaringarna till att hon så väl trivdes på Särö, där hon kände samma hårda vindar susa, som fyllde seglen på de skepp - Mjöunden, Fenix, Stenbokken, Marstrand - med vilka hennes make, söner och fränder seglade. Man vågar nog gissa, att hon många stormdag stod uppe på Kumlet och såg ut över havet. Kanske vågar man även gissa att hon på gamla dar såg ut som en av stormen hårt pressad martall, med sega rötter i den hårda jorden. Gamla knotiga kustträd är ofta mycket vackra.

Om man har litet fantasi och kombinationsförmåga, kan det vara ganska givande att läsa gamla bouppteckningar, även om lektyren är något dammig. Man får då en oretuscherad bild av verkligheten. I Göte hovrätt finns bevarade en förteckning över vad Amiraliskans äldsta dotter, Elisabeth, förde med sig i boet. Hon var vid sin bror Carls död 21 år och gift med översten Carl Adolph Sneckenberg. Lika kargt och karolinskt var det säkerligen i barndomshemmet på Särö.

Av silver förde hon med sig: ett byxsäcksur med graverat fodral, en förläggarsked, två matskedar, fyra mindre dito, fyra teskedar och en sockertång. Allt värderat till 26 riksdaler och 10 skilling.

Antalet föremål av tenn var större och räknade, ett djupt och ett flat serveringsfat samt tvenne mindre jünste fjorton flata tallrikar. En oval terring, med fötter och lock, ett drickestop, en kaffekanna, en pottskål, ett par större och ett par mindre ljusstakar.

Kopparkärl: en rund kittel, en tårtpanna med järnörön två tekittlar, en fotgryta med lock och skaft, en liten kittel med

lock, en liten smörpanna och den dito, polerad, med kaffekanna.

Vidare fick hon en mässingssljusstake och ett strykjärn av malm.

"Bläcksakerna" utgjordes av: en gammal hornlykta, ett tvättfat, ett durkslag, ett rivjärn, en tratt, en bakelsestrut samt en lampa.

Järnpersedlar är även nödvändiga för matlagning. Elisabet! ägde: en oval stekgryta med lock, en liten rund gryta, en skaftpanna med fötter, en avlång stekpanna, ett gammalt pannjärn, ett runt hallster, en kaffebrännare, ett stekspett, två trefötter, ett strykjärn med tvenne bultar, ett väffeljärn ett goränsjärn, två kälknivar, två grytfattare, två huggjärn, två hammare, en vedsåg, en eldgaffel jämte skovel och tång, tre ljusstakar, två häcklor och en kaffekvarn.

"Porcelinet" är varje husmors stolthet. Elisabeth hade i sitt skåp: ett äkta porslinskrus och en dito gräddskål samt ett saltkar, en punchskål med fyra koppar, tolv par vita engelska tekoppar, tre st. achetter, en därav hopsatt, sex flata och sex djupa tallrikar, ett större och två mindre fat, bräckta.

Glasservisen utgjordes endast av fyra vinglas och ett dricksglas samt fyra vita vinflaskor. Av stekkärl ägde hon tre fat, en skål och trenne krukor.

Sängkläder är nödvändigt i varje familj. Här fanns det: ett blårandigt och ett gulrandigt underbolster med linnevar samt ett litet blårandigt dito, två huvudputor bättre och

två sämre samt tvenne med linne överdragna, ett stickat kattuntäck, ett sitstäck utan foder, ett gammalt stoppat kattuntäck, ett sängöverkastohinge av rödbrunt tyg och "ett par raskes gardiner."

Linneförrådet brukar vara varje husmors stolthet - eller sorg. Elisabeth kunde i tvätt räkna två par fina lärftslakan och ett par sämre, fyra par blågarnslakan, tre lärftsputevar, en blågarns drällduk, och två mindre dito, sju fina drälls servietter och elva blågarns dito, fyra handdukar, två par skira gardiner, ett par gamla dito och en kaffeduk.

Beståndet av möbler och husgeråd var inte överväldigande stort. Där fanns små flygelbord, ett målat ovalt thebord, tolv ryggstolar med utsydda putor, sex kullerstolar med ylleklädsel samt två hörnstolar. en gammal nattstol. En spegel med svart ram samt en rakspegel. Ett stort klädkåp, ett ekenyckelskåp, en dito pulpet, en hörnhylla, en gul skjutsäng, en gammal säng, en liten ljuslåda, tre gamla kistor, en gammal spårock, två par kardor, en eketobaksdosa med lås, fem små korgar, ett bake-tråg och ett vattu ämbar, två små baljor och ett litet fiske-tråg.

Elisabeths bibliotek utgjordes undantagslöst av andliga böcker. Där stod på bokhyllan: En Svänsk Bibel, en Svänsk Psalmbok, Johan Arnöts Hus postilla, doktor Spegels Passions Predikningar, åtskilliga levernes beskrivningar av Gottfrid

Arnold, Santessons Betraktelser över Christi uppståndelse och Himmelsfärd. Christen och Christinnas resa, Johan Arndts sanna Christendom, en tyck bönbok samt - som en liten motvikt till all den tunga andliga spisen - Gustaf den I:stes Kärleks Händelser.

Sorgevapnet skulle alltid bäras av någon framstående manlig släkting. Närmast till hands torde vara att det denna gång bars av Amiralskans sväger, överste George Witting. Han var nu kommandant i Göteborg och svarade med sitt regemente, Skaraborgarna, för stadens försvar från landsidan. Det var en duktig karl. Guvernören i Göteborgs och Bohuslän har idel lovord för honom. Sedan amiral Wernles död, då änkan flyttat över till Wallda hade Witting prisiderat på Särö. Mycken tid hade han förvisso ej att vistas därute, ty Tordenskjöld med danska flottan kryssade i farvattnet utanför Göteborg, men å andra sidan brukade vår egen framstående sjörövare Gatenhielm ankra med sina fartyg i Särö-viken. På tal om vapenbilder, önskade Lasse i Gatan vid sitt upphöjande i adligt stånd, att i vapnet få en sol som går upp över en stengärdesgård. Ridarhusheraldikerna, vilka redan från början var avogt stämda mot denna måhända med viss rätt- som suspekt betraktade sjöfarare, protesterade. Stengärdesgård var inte heraldiskt godtagbart, det skulle vara en snygg och ordentlig tegelmur. Lasse i Gatan stod på sig. Han ville ha en rejäl halländsk gärdesgård av bumlingar ackurat sådan som hemma hos honom i Onsala.

Ja, det var ett dystert år, detta Nådens år 1714. Kung Karl var efter kalabaliken i Bender fången hos sultanen, Armfelts armé i Finland var slagen och drog sig tillbaka mot Österbotten. Hela Finland översvämmades av moskoviter. Preussen hade tagit svenska Pommern och alla undrade, när kungen tänkte komma hem.

Men alla bedrövelser går över. Fred slöts och år 1732 flyttade Amiralsskan tillbaka till sitt kära Särö. Jordeboken berättar att drängarna Petter, Pehr och Swen samt pigorna Ingeborg och Ingierd "niuta från Amiralsskan von Rosenfelt disk och duk". Där levde hon bland sina vindomsusade minnen till sin död 1749, då hon fick sin sista vila vid sin makes sida i Wallda kyrka.

Ett av de sista minnena av denna familj fanns länge bevarad i Släps kyrka. I ett år 1828 upprättat, nu i Göteborgs Landskansli förvarat, inventeringsprotokoll beskrivs en större tavla på duk. Den är målad i olja 1648 och föreställer Marcus Larsson med maka och fem barn samt nägen Michael Wernle, stående bakom svärfaderns stol i röd gullgalonerad dräkt. Tavlan är nu tyvärr spårlöst försvunnen. Enligt Kungl. Vitterhetsakademien beskrivs den ännu en gång, år 1830, men den torde då ha varit i dåligt skick, ty det heter att inskriften och årtalet är oläsliga. Hofberg nämner den inte i sin reseberättelse av 1880. Äldre Säröbor har emellertid för författaren till dessa rader uppgivit, att de erinrar sig tavlan från sin barndom, man får sålunda hoppas, att den en dag skall komma tillrätta.

Av den siste Wernle pantförskrevs Särö till super-cargeuren i Svenska-Ost-Indiska-Compagniet, Swen Norman, som med skeppen "Göta Lejon" och "Prins Carl" deltagit i flera expeditioner till Canton. Samma år som Gustav III gjorde sin revolution försälde Norman Särö till änkefru Johanna Christina Otterdahl. Uppväxt under de år wokoken kom till Sverige, svärmade hon för allt som var ljust och vackert och lämnade på ön kvar minnet av en älskvärd värdinna.

Otterdahlskan

I rokokons Göteborg utkom tvenne små periodiska tidskrifter "Hwad Nytt? Hwad Nytt?" och den "Göteborgske Spionen". I sistnämnda publikation kunde man den 22 mars 1771 läsa följande kungörelse:

Frälseäteriet Särö, ett helt mantal beläget uti norra Halland, Fjäre Härad och Släps Socken, och innehaves under förpantningsrätt, är nuvarande ägaren sinnad att förytttra nästa vår, med all på gården befintelig, levande avel av få och andra kreatur, under samma rätt och villkor, som det nu innehaves.

Beskaffenheterne af detta Frälse Säteri äro följande:

1) Är detta Säteri beläget vid kusten av Cattegat på en av denna saltsjö omgiven ö, av ungefärligen 1 mils omkrets, skild ifrån fasta landet genom ett smalt sund på östra sidan, men förenat med detsamma genom en stenbrygga. Ön är belägen vid pass 2 och en halv mil både land- och sjövägen från Göteborg och en fjärdedels mil från Socknekyrkan.

2) Manbyggnaden består uti en stor fast bygning med många underrum av källrar, spannemåls-bod och rum för tjänstefolket med mera.

3) Ladugården är nyligen å nyo bygd, väl inrättad och tillräckelig för de kratur, som på gården underhållas

4) Även ock är här ånyo uppbyggt bryghus, med bagarstuga och kölne.

5) Fins här en nått trädgård, regelbundet avdelas uti sina quarter med fruktbärande trån, bestående av äplon-

päron- bergamotts- plommon- och kirsebärsträn.

6) Består detta Säteri af 20 tunnelands åkerjords årligt utsäde, dels god och väl hävdad lera, och dels på lika sätt sandjord, som ägaren efter behag alternative lägger i träde.

7) Ångmarken är ganska bördig, och giver till 7 å 800 stackar hö i medelmåttiga år.

8) Har ön mulbete för gårdens kreatur till överflöd, så att andre kreatur emottages på bete; dessutom äger och Säteriet sin lott uti samfälta socknemarken och de där befintliga torfmossar.

9) Fins på denna ön, här i orten att säga, härlig skog, bestående av tall, furu, ek, al och björk jämte annan lövskog till gårdens bränsle nog tillräckelig. Av det första slaget erhålles byggningsvirke till gårdens behov, och av det andra, vike till båtar och mindre fartyg; därjämte växer den i Sverige sällsynta barrlinden, *Taxus baccata*, som nyttjas i trädgårdar till alla handa prydnader.

10) Utom ön, ett litet stycke därifrån uti sjön, är en holme eller mindre ö, som om sommaren kan föda några och 50 stycken får, och straxt bredvid denna fins en mindre varpå 6 stycken får kunna finna tillräckelig föda över sommaren.

II) Uppå detta säteri födes årligen några och 40 stycken större och mindre boskapskreatur: imellan 30 och 40 stycken får med sina lamm, varutom gårdens gröda underhåller små kreatur, såsom svin, gäss, kalkoner, änder och höns.

12) Gården brukas med eget folk och avel, tillräckeligen med två par dragare.

13) Om någon funne sin räkning därvid, att årligen förytttra ett par 100 stackar hö, så är här bästa lägenhet med transport

sjöledes till Göteborg.

14) Är till fiskeri av alla slag uti saltsjön god lägenhet, emedan uti hela Halland icke bättre bekvämlighet gives därtil än härstädes; jämte det att man av smått fiske, med en liten båt kan hava dageligt nöje.

15) Är imellan ovannämnda holmar en god och säker hamn för större och mindre fartyg.

Då en förnuftig hushållare överväger allt vad blivit an-
fört såsom förmåner vid denna egendom; så kan och han lätteligen
därav sluta till flera mögeliga. Skulle någon bliva hågad för
detta Frälse-Säteri, så täcks han därom göra sig vidare under-
rättad om villkoren med mera, antingen på själva stället eller
hos Herr Lars Norman uti Göteborg.

Kungörelsen lät säkerligen mycket lockande och nästa sommar
har Särö fått en ny ägare. 1772 års jordebok visar att Enkefru
Johanna Christina Otterdahl "possiderar Särö under förpantnings-
rätt".

Enligt släkttraditionen skall hon ha varit en högst för-
tjusande dam och ett barn av sin tid, intresserad av musik,
konst och vitterhet. Hon var änka efter handlanden i Göteborg
Philip Otterdahl, som lämnat ett aktat namn och en avsevärd för-
mogenhet efter sig. Med Otterdahl hade Johanna Christina åtta
barn, för vilka säkerligen uppgiften om att man på Särö kunde
hava dageligen nöje av smått fiske med en liten båt måste ha
lätit särskilt lockande.

För "Handelsmannens Otterdahlska" som hon vanligen kallades,
framstod ön som ett Nordens Cythere. Rokokons herderomantik
blomstrade den sommaren i Göteborg. I nästan varje poem och
betraktelse i stadens tidningar skymtar det en Camilla, en
Cloris eller Doris. Man kan vara ganska förvissad om att

Johanna Christina första gången hon lustvandrade i den vårglöna Västerskog, citerade några stofer av sina favoritförfattare. Kanske läste hon inledningsorden till Hedvig Charlottas Nordenflychts "Ensligheten":

I denna lugna skog jag nöjet får igen,
som flydde för mitt bröst, när jag bland människor
ävaljdes

Här ser jag ingen konst, naturen ensam rår,
med blomstrens söta lukt den friska ången blandas:
jag drager hälsans fläkt i varje pust jag andas
och känner, hur dess kraft till mærg och ådror går

På hennes bokhylla stod säkerligen ett exemplar av Creutz "Atis och Camilla" och det ligger nära till hands att hon lokaliserade Särö till "de arkadiska fält långt bort från stolta städer, där nöjet säljes bort för ärelystnans väder, uti en ljuvlig trakt, dit oskuld lycken drar".

Under alla omständigheter kan man anta att Otterdahlskan den 1 juni utbringade en skål för Deras Majestäter på "den höga kröningsdagen". Kanske dracks skålen rent av i det sexton år gamla, extra goda Franska Vin, som Directeuren Herr J.F. Ström vid lilla Torget påpassligt annonserade till kröningsdagen.

Under många år levde så Otterdahlskan på den arkadiska ön. År 1775 lät hon upprätta en "geometrici affata Charta" över Särö säteri. I en karta tillhörig beskrivning säges bland annat: "att såväl in- som uthusen äri i senare år ny- och ombyggda med alla de bekvämligheter, som en sådan egendom kan tarva och vara svarande emot lagbunden säteriåbyggnad och att trädgården har till sin turaine förut varit enahanda,

men sedermera blivit antagligen förbättrad, genom en mera reguljär ställning till sitt innandöme, av flera in- och utlänkska fruktträds plantering, uppställda italienska bilder utom annat som på varjehanda sätt kan tjäna en sådan inrättnings prydnad och behaglighet".

Otterdahlskan förde ett stort och gästfritt hus. Hennes hushåll bestod av hushållsmamsell Ledin, 4 drängar, 5 pigor, herrgårdsskomakare Niclas, siöman Stabom, sockenskomakare Hans och skräddaren Håkan Werner.

Kyrkan i Släp, där den värdade prosten Hjortberg sörjde för själavården, lög henne varmt om hjärtat. Dit donerade hon "ett capital av 166 Rdr sk. Riksgäldsmynt till Släps Sockens fattige, hvilket utlånat förräntas, och räntan hwarje nyår utdelas". I ett i Göteborgs Landskansli förvarat inventeringsprotokoll, upprättat år 1828, läser man att bland kyrkans värdeföremål finnes en av Otterdahlskan år 1774 skänkt mässhake av röd sammet med breda, äkta duldgaloner och silverbroderat kors på ryggen, likaledes har hon donerat en altarklädsel av röd sammet med breda guldgaloner samt följande år en kollektthov.

I samma inventeringsprotokoll omnämnes en donation av den fikostige församlingsbon, Commissarien Herr Carl Wallman. Han skänker en summa pengar till de fattigaste i Släps socken, mot att kyrkan skall underhålla hans familjegrav "och alla högtider samt stora helgdagar pryda med litet grönt av granris, och annat grönt om Sommartiden".

"Under Konung Gustaf III:s milda regering" skänkte Wallman även en uti Göteborg hos A.R.R. Wetterholtz gjuten klocka, som han låtit förse med inskriptionen:

"När av mitt vackra ljud Du hörer luften röras, så låt och Du Guds lof på vida jorden höras, På thet vid Guds Basun thin kröpp må glad uppstå och i en helig fröjd Du evigt vara må".

Ser man inte söndagssnälla och rentvättade små 1700-tals barn på väg till kyrkan plockande gullvivor, förgät-mig-ej, styvmorsviolier" och annat grönt om Sommartiden".

...

Otterdahlskans barnbarns barn, Ingeborg, blev gift med landssekreterare Fredrik Åkerman. Deras son, grosshandlare Anders Åkerman, kom på 1830-talet på den goda tanken att anlägga en badinrättning på Ön, en plan som realiserades i juli 1839, då för första gången "Havsbad på Särö" annonserades.

Redan från början fick Särö något av den charm, som alltsedan dess varit kännetecknande för badorten. Anders Åkerman hade turen att få en lika vacker, som blad och musikalisk maka, Jeanna Elisabeth Bauch. Romantikens toner blingade på Ön. Jeanna Åkerman var nämligen en bland stiftarinnorna av Göteborgs harmoniska sällskap. Tillsammans med fruarna Johann Kobb, född Lagerhjelm, Fröja Levinsson, född Nissen och Elsie Sirenus, född Thulin, hade hon inom sällskapet bildat en kvartett, som ofta lät höra sig i den vackra herrgårdssalongen och under utflykter i det gröna.

Sällskapetets direktör var fabrikör Adolf Prytz, en ättling till den vördige och höglärde Mester Anders, som efter Brömsebro-freden lärde hallänningarna att tala svenska. Det låg därför nära till hands att han skulle hålla minnstalet, då fru Åkerman under en resa till Tyskland avlidit i maj 1859:

"Hon erböd den trånande konstens genius vård och hägn i sitt hem. Hon var icke allenast en av Harmoniska sällskapetets stifarinnor utan en av dess verksamaste medlemmar och dess ledare tills dess taktpinnen lämnades i Friedrich Smetanas händer".

Den berömda böhmiske tonsättaren var under sex år bosatt i Göteborg. I de nordiskt ljusa tongångar som under stundom strömmar fram i hans musik kan man höra suset från Särö.

Prytz slöt sitt minnestal över Jeanna Elisabeth Åkerman i bunden form:

Flyg sångens genius i tysta kvällen
På vita vingen bär vårt hälsningsord
Till henne fostrad bland de svenska fjällen,
Men som nu slumrar i den tysta jord.

Du sköna budskap ifrån högre zoner,
O! skynda över fjärran land och hav
Och viska milt med hennes älskningstoner
Aeternam requiem kring dess stilla grav.

Den sista raden hänsyftar på Mozarts Requiem, som den älskvärda Särö-värdinnan några år tidigare själv bragt till utförande i Göteborg.

Jeanna Åkerman har för sin systerdotter - som i sin tur till sin dotterdotter, Elisabeth Kuylenstierna förde historien vidare - berättat, hur Smetana fick inspirationen till ett av sina odödliga verk.

Smetana var en nära vän till familjen Åkerman. En dag kom han glädjestrålade dit och berättade, att han fått inspiration till en melodi. Den hade kommit på honom, när han gick över Grönskästorget i Göteborg och ut på den ruckliga träbron över kanalen. När han stod där, lutad mot räcket, och såg ned i det gröna vattnet, kom han att tänka på Moldau och det soliga Böhmen. Plötsligt hörde han inom sig tonerna till den skapelse, som nu är en av Tjeckoslovakiets yppersta musikaliska pärlor - "Moldau".

Elisabeth Kuylenstiernas dotter, Cornelia Winther, som nu om sommaren bor på sin annors, Otterdahlskans ö, har i egenskap av maka till Sveriges minister i Prag haft tillfälle att närmare studera Smetanas liv och musik. Temat i "Moldau" är för alla svenskar välbekant, det är ju "Ack Värmeland du sköna" i slavisk dräkt, toner, som i dessa tider för tjecko-slovakerna frammanar allt som rymmas i orden Ma vlást - Mitt fosterland.